

DE GROTE GELE KWIKSTAART ALS BROEDVOGEL IN UTRECHT

Herman van den Bijtel & Arjan Boele

De grote gele kwikstaart is een kenmerkende broedvogel van (snel)stromende beken met helder, schoon water, rotsen en stenen bouwwerken (sluizen, watermolens, enzovoort), en struiken of bomen die voor beschutting zorgen. Het nest wordt gebouwd in gaten en spleten in rotsen of muren, op rotsrichels of onder bruggen (Cramp 1988). Als gevolg van deze habitatkeuze is de grote gele kwikstaart als broedvogel grotendeels beperkt tot het heuvelland en de berggebieden van Europa. In ons land komt de soort als (regelmatige) broedvogel alleen voor in Twente, de oostelijke Achterhoek, Midden- en Zuid-Limburg en plaatselijk aan de randen van het Veluwe-massief (Bijlsma et al. 2001, Kwak 2002).

Geschied habitat in Utrecht

Beken komen in de provincie Utrecht alleen voor in het Utrechtse deel van de Gelderse Vallei. De inrichting van deze beken is echter voor grote gele kwikstaarten minder geschikt. Om hier enige verbetering in te brengen is de afdeling Amersfoort van de Vogelwacht Utrecht in 2001 gestart met een nestkastenproject voor deze soort (van Etten, 2001, 2002). Behalve de beken kunnen, op grond van het feit dat er regelmatig kleine aantallen grote gele kwikstaarten broeden langs de sprengen aan de randen van het Veluwe-massief, ook de sprengen en andere zwakstromende, door kwel gevoede watertjes langs de flanken van de Utrechtse Heuvelrug als potentieel geschikt broedhabitat voor de soort worden aangemerkt.

Utrechtse broedgevallen

Geschied broedhabitat is in de provincie Utrecht zonder meer schaars en in dat licht is het niet verwonderlijk dat Utrecht buiten het Nederlandse broedareaal van de grote gele kwikstaart valt. Toch komt de soort ook in Utrecht incidenteel tot broeden. In totaal zijn er tot nu toe drie (mogelijke) broedgevallen bekend.

Het eerste broedgeval in Utrecht dateert uit 1984 (Kwint & Nieuwstraten 1985), toen een paar bij een stuwtje in het Valleikanaal tussen Woudenberg en Scherpenzeel vermoedelijk twee jongen grootbracht.

Het tweede bekende waarschijnlijke broedgeval dateert uit 1993 toen op het landgoed Beukenstein in Driebergen in juni een mannetje werd gezien en in juli een wijfje dat grote jongen voerde. De vogels hielden zich op langs de oevers van door kwel gevoede vijvers en sprengen (eigen waarnemingen H. van den Bijtel).

Het derde broedgeval is van zeer recente datum en is vastgesteld in het broedseizoen 2003 op de Zanderij in Maarn. Op 11 mei werd hier één vogel gezien en op 26 juni een paar met voer (schriftelijke mededeling K. Goudsmits). Ook op 28 juli werden hier nog twee grote gele kwikstaarten gezien.

Verdachte waarnemingen

Behalve deze broedgevallen zijn er door de jaren heen ook diverse waarnemingen verricht die je het predikaat "verdacht" zou kunnen geven. Het gaat hierbij om

waarnemingen die kunnen worden geïnterpreteerd als een zogeheten “geldige waarneming” (van Dijk 1996). Voor de grote gele kwikstaart gelden naast territorium- en nestindicatieve waarnemingen, zoals zingende vogels, vogels met nestmateriaal of voer, ook waarnemingen van volwassen vogels in geschikt broedbiotoop als geldige waarneming. Voor een territorium zijn twee van dergelijke geldige waarnemingen vereist, waarvan er ten minste één in de periode 20 april - 20 juni (datumgrenzen) valt (van Dijk 1996). Bij de meeste “verdachte waarnemingen” gaat het om eenmalige waarnemingen in de maanden mei, juni en de eerste helft van juli (zie tabel 1).

Datum	Aantal, geslacht	Lokatie	Waarnemer	Bron
5-7-81	1 ad vr	Fort Jutphaas	A. Noorlander	archieff VWU
2-5-83	pr	Valleikanaal, Woudenberg	N. van Zijderveld	archieff VWU
12-7-95	1 juv	Kromme Rijn, Rhijnauwen, Bunnik	M. Poot	archieff VWU
15-6-99	1 ex.	Beerschoten, De Bilt	onbekend	van Duivendijk 1999
19-6-99	1 juv	Snel en Polanen, Woerden	M. Plomp	van Duivendijk 1999
24-6-99	1 ex	Snel en Polanen, Woerden	M. Plomp	van Duivendijk 1999
24-5-00	1 ad vr	Kasteel De Haar, Haarzuilens	F. Ellenbroek	Dees 2000
24-6-03	1 ex.	Landgoed Maarsbergen, Maarn	K. Goudsmits	schriftelijke med.
28-4-03	pr	De Woerd, Driebergen	H. van den Bijtel	eigen wrn.
05-5-03	1 ad m	De Woerd, Driebergen	H. van den Bijtel	eigen wrn.
22-6-03	1 ad vr	De Woerd, Driebergen	H. van den Bijtel	eigen wrn.

Tabel 1 Overzicht van de bekende waarnemingen in de maanden mei, juni en juli in Utrecht

Een deel van deze waarnemingen zal betrekking hebben op late doortrek (zie Lilipaly et al. 2002), op dispersie van jonge vogels of op zwerfende volwassen vogels. De waarnemingen van het Valleikanaal in 1983, op de lokatie waar zich een jaar later een broedgeval voordeed, Beerschoten in 1999 en de waarnemingen in 2003 zouden mede op grond van het biotoop betrekking kunnen hebben op broedgevallen. NB. De vogels bij De Woerd in Driebergen, die zich ophielden bij een complex door kwel gevoede sloten en poelen, voldoen aan de criteria voor een territorium. Er zijn echter geen aanwijzingen dat er hier ook daadwerkelijk gebroed is.

Conclusie

Met drie broedgevallen in 20 jaar kun je rustig stellen dat broedende grote gele kwikstaarten in Utrecht iets bijzonders zijn en daarin zal, gezien de schaarste aan

Grote gele kwikstaart - Henk Tromp

geschikt broedhabitat, naar verwachting niet zo gauw verandering komen. Dat neemt niet weg dat de meldingen van “verdachte” waarnemingen in sommige jaren tot waakzaamheid nopen. En wellicht kan het Amersfoortse nestkastenproject in de nabije toekomst ook nog een paar grote gele kwikstaarten naar het Utrechtse lokken.